

Qui va neixer ase no pot morir ruc.

EL «DIA DELS BURROS». QUATRE NOTES HISTÒRIQUES

Disset de gener, Sant Antoni Abat. Per a nosaltres i sense més eufemismes: «el dia dels burros». Dia de festa grossa a Vilanova i la Geltrú en honor del seu patró, Sant Antoni del porc, del porquet o de l'ase. De fet, Joan Amades ens apunta que podia tractar-se d'una truja. 1

Tant se val. Patró dels animals i particularment dels domèstics i de treball. Ho diuen els versets:

«Sant Antoni és un bon sant
i qui te un xavo l'hi dona
perquè ens guardi els animals
tant si són de pèl com de ploma»

Cal veure la imatge de pedra de Sant Antoni dins la fornícula de la façana del temple parroquial per adonar-se que era un bon jan. L'escultura de Pau Carbonell de l'any 1876 ens el presenta dotat d'una barba bonhomiosa i un bastó contundent. L'anacoreta fou anomenat el Gran, i diu el llegendari que mai es rentava la cara ni la roba. No obstant, si que tenia per costum de raspallar-se l'hàbit. També la tradició popular, però, li reconeix algun atractiu:

«Sant Antoni del porquet,
a les velles fa carasses
i a les joves fa l'ullet»

Conta Amades que estant el Sant a Barcelona ajudà la filla del governador que estava endimoniada alhora que va guarir un porquet. D'entre el reguitzell d'«habilitats» és conegut que atreïa els peixos amb una campaneta. Més enllà de les connotacions religioses, la diada ha esdevingut un jorn d'homenatge als animals de treball, i especialment a: rucs i someres, mules i matxos, eugues i cavalls i tota mena d'equins que al llarg dels temps han compartit amb l'home les feines de la terra. És, per tant, que aquest dia esdevé la festa gran dels pagesos i d'aquells que estan estretament lligats al camp. Els pagesos són els grans oblidats del nostre temps. Han estat els sacrificats d'un progrés efervescent marcat per la industrialització i els avenços tècnics. Un progrés mal entès que s'ha menjat les nostres arrels camperoles i ens ha allunyat dels rituals de la terra. Una dinàmica expansiva sense fre que ha hostilitzat l'entorn natural i que no ha sabut mantenir l'harmonia que activitats agràries i natura havien conservat. Eludint aspectes més existencialistes de interpretar la terra com a origen i destí del cicle vital, oblidem sovint que

*Una dinàmica expansiva sense fre
que ha hostilitzat l'entorn natural i
que no ha sabut mantenir
l'harmonia que activitats agràries i
natura havien conservat.*

l'home ha viscut i viu encara de la terra. Tornem a la festa i al seu ritual. Anys i anys, Sant Antoni Abat fou celebrat pels vilanovins com la seva Festa, la veritable Festa Major. La primera església aixecada a Vilanova i la Geltrú en deslligar-se de Cubelles fou construïda l'any 1363 per ordre del bisbe de Barcelona i dedicada a Sant Antoni. Fins l'any 1781 s'hi celebrà la Festa Major de la vila. 2

De manera poc comprensible, una festa d'arrel popular unida als valors tradicionals de la terra fou superada poc a poc per la festa de la Mare de Deu de les Neus.

Il·lustració d'en J. Ferrer i Miró, per l'estrena de la Bandera, l'any 1883

Un aspecte que subratlla l'estudiós A.F. Canales:

«ens és pràcticament desconegut com aconseguí d'imposar-se sobre festes molt més antigues i tradicionals, com la de Sant Antoni Abat, però el cert és que a meitats del segle XIX els emprenedors burgesos vilanovins havien fet de la Festa de la Mare de Deu de les Neus la Festa Major d'estiu» 3

Aquesta era una diada d'ofrena, amb un embolcall religiós indiscutible i la commemoració de la renovació de la patrona com a eixos elementals, mancada però de veritable vocació i arrel popular.

1 AMADES, Joan: «Costumari català». Vol. I

2 DD.AA.: «Els carrers de Vilanova i la Geltrú». n.1. Les viles medievals.

3 CANALES, A.F.: «La Festa Major de Vilanova i la Geltrú al segle XX». Llibres de l'Arc, Consell Comarcal del Garraf. 1995.

Pel juliol les mules al redol.

Repescant de nou les paraules de Canales:

«Menyspreant les reminiscències del pasat agrícola, la festa s'emmotllava a les paufes d'esbarjo d'una sociabilitat urbana i burgesa, oberta a les innovacions lúdiques» 4

L'any 1780 i amb motiu d'una forta pedregada que afectà greument les collites el 5 d'agost, igual que en anys precedents, la població dirigí les seves rogatives a la Mare de Deu de les Neus. L'any següent, el disset de gener deixava de ser la Festa Major local. Anys a venir els vilanovins no tornarien a tenir pedregades en aquell dia d'agost. Aprofitem per anotar que l'any 1687 la ciutat havia invocat a Sant Antoni de Padua perquè els deslliurés de la plaga de la llagosta. Esdevingué patró del ram de la construcció. En qualsevol cas la festa de Sant Antoni dels burros quedà relegada a festa petita sota l'ombra i la preponderància de la declarada Festa Major d'agost. El procés de decadència de la festa fou paral·lel al procés de descomposició de la vida camperola a que abans hem fet referència. Sembla que la celebració dels tradicionals «Tres Tombs» s'inicià l'any 1783. 5 La festa es va anar reduint als cercles «gremials» i es convertí en una celebració de caràcter sectorial i professional. Contràriament, la Festa Major d'estiu entrava en un procés expansiu extraordinari. Malgrat tot, «el dia dels burros» ha sabut mantenir dignament la tradició. La festa ha anat a més. Avui, «els Tres Tombs» són un espectacle de gernacions, dels que hi participen i dels badocs que s'ho miren. De prestigi reconegut arreu del País.

Carro de Sant Antoni Abat Tres Tombs 1997. Foto: Miquel Vall

El perímetre del recorregut s'ha incrementat notablement per acollir una munió de carruatges i cavalcades de tota mena. L'esforç i la insistència de la gent que ha tingut cura de l'organització de la festa al llarg d'aquests anys és el únic secret que ha fet que avui aquesta sigui digna i lluïda. Un programa consolidat: Tres Tombs, la rifa del porc, tortell de Sant Antoni, ball dels pagesos..., amb poques variacions al llarg de la història. Els antecedents històrics i la vocació popular de la festa es contradiuen amb la poca atenció que aquesta diada ha suscitat en els reculls de història local. L'interès per aquesta festa ha estat eclipsat per la força d'altres tradicions. En aquest sentit, i a casa nostra, el Carnaval ha desviat bona part de l'atenció que mereixien altres fets i esdeveniments lúdics, fins i tot d'arrel més tradicional. La bibliografia vilanovina i, més concretament les obres centrades en la història de la ciutat són ermes en notícies de la Festa de Sant Antoni. Tenim pocs coneixements dels precedents d'aquesta celebració. Volem aquí, acostar-nos-hi amb algunes notes històriques al vol-

El procés de decadència de la festa fou paral·lel al procés de descomposició de la vida camperola

tant del «dia dels burros», sense pretendre fer-ne una crònica exhaustiva. L'any 1790, Francesc Papiol contestava el conegut qüestionari de Francisco de Zamora, «Real Oidor de la Audiencia de Barcelona». No fa cap referència al dia de Sant Antoni però apunta algunes notes que defineixen la importància dels animals de treball. Deia Papiol a les darreries del XVIII:

«Se acostumbra cultivar el campo con mulos a excepción de los caseríos que algunos usan bueyes; como es tan crecido el Pueblo y más se valen de los mismos mulos para tragino de los vinos que se embarcan en todo el tiempo libre de la labranza, asciende al numero de 200, con el de 250 burros, que sirven para el tragino» 6

En un dels apartats del qüestionari es pregunta per la

4 Ibídem.

5 DD.AA.: Op. cit., p.56

6 PAPIOL Francesc: «Respostes al Qüestionari Zamora». 1790

Si vols mula sense vici, vés a peu.

«calidad y corpulencia de los caballos y mulas». En aquest punt Papiol ignora, no sabem per quins motius, la contesta a la pregunta concreta i es dedica a parlar de la carn de bous, cabres i bous.

Després de la desfeta que patí el país l'any 1714, s'inicià l'etapa de la recuperació econòmica que dinamitzà les activitats agrícoles i comercials. S'assistí a un procés gradual de substitució de conreus, canviant les extensions de cereals per la vinya, que afavorí un increment de la producció de vins i aiguardents aptes pel comerç amb l'exterior. Amb el decret de lliure comerç amb Amèrica de Carles III l'any 1778, els excedents vinícoles s'obriren als mercats americans iniciant-se la formació d'un capital comercial que esdevingué la base de la industrialització ja entrat el segle XIX. Eren temps de recuperació i la gent també tenia ganes de passar-s'ho bé, malgrat el panorama que presenta el mateix Francesc Papiol:

«no tiene el pueblo muchas diversiones públicas, fuera de los que se dirigen a la piedad cristiana en los templos...» 7

Concurs fotogràfic Tres Tombs 1997. Anna Maria Carnicer i Mas. "Carro de la Remolaxa Masia en Barreres"

GUSMER
EUROPE

Ronda Europa, 52, 54 - Local 4
08800 Vilanova i la Geltrú
Barcelona
Tels.: (93) 814 21 11 - 893 67 51
Fax: (93) 893 96 00
Internet: WWW.gusmer.com

Una Filial de:

GUSMER
MACHINERY
GROUP, Inc.™

World Headquarters:
Lakewood, New Jersey, USA 08701 - 8055
PHONE: (908) 370 90 00
FAX: (908) 905 89 68

la guirnalda

ARTICLES PER A FESTES I
REVETLLES, BOSSES D'ESPORTS,
JOGUINES, RECORDS DE BATEIG
PRIMERA COMUNIÓ, I NOCES.

Caputxins, 34
Tel. 893 02 87 - Fax 814 29 38
08800 Vilanova i la Geltrú

Qui munte la mula, que la ferre.

Res més maliciós que un matxo roig.

Es ben cert que en aquells temps els episodis festius tenien un component religiós de base obligat i rigorós. Altres manifestacions festives es podien entendre com una adulteració de la festa, un atemptat a la seva essència o una ofensa a la Santa o al Sant que s'hi venera. Es per això, que historiadors com el Pare J.A.Garí reforcen els aspectes litúrgics de les festivitats fent poques concessions als altres valors. Parlant de les festes patronals ens diu:

«estas festividades, en particular la de San Antonio Abad, y la de la Virgen de las Nieves, van acompañadas de ciertas diversiones populares vulgo «balls» que pasan de generación a generación» 8

Malgrat tot, és innegable que la gent del carrer aprofitava la ben entesa per fer una mica de gresca. La feina quotidiana era feixuga i les mancances de tot ordre eren prou perceptibles. Si no n'hi havia prou, sovint eren les calamitats naturals les encarregades de malmetre les collites i aleshores, calia afrontar amb resignació un període de fam i penúries.

La festa de Sant Antoni es presentava com el preludi dels dies de Carnaval, precedent d'una Quaresma estricta. El Carnaval gaudia de la vocació popular i la festa era formulada com un veritable exercici de heterodòxia.

8 GARI.JA: «Historia y descripción de la villa de Villanueva y Geltrú». 1860

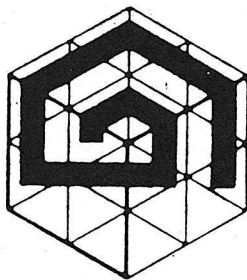
En aquest sentit, són ben precises i significatives les notes aportades per en Casimir Martí:

«les festes majors de Sant Antoni i de les Neus incloïen el factor religiós com a element integrant. Passava, però, que en la brillantor i en l'èxit d'aquelles diades hi comptava sobretot l'element lúdic. Sant Antoni era, en general i malgrat els Tres Tombs quan se celebraven, una festa sempre amenaçada per la proximitat del Carnaval, cap el qual convergien els somnis de diversió dels vilanovins» 9

Els «Tres Tombs» són una festa de ritual i lluïment.

Els «Tres Tombs» són una festa de ritual i lluïment. Participants de vint-i-un botó que comanden carruatges i cavalcadures guardades escrupulosament. Una comitiva que fa goig, encapçalada per un banderer i cordonistes cofois i orgullosos. Genets altius i tota mena de vehicles estirats per animals de peu rodó. Una festa de germanor que també ha inspirat fenòmens discrepans de caire marginal. El folklorista Joan Amades explica que a la Barcelona de mitjans de segle passat s'arribaren a organitzar dues cerimònies segons la categoria dels participants. Cavalls i rucs anaven a beneir per separat. Els ases, ben anomenats «dels cops», foren condemnats a no beneir al costat de cavalls i altres elements més «eixerits».

9 MARTI, Casimir: Història de Vilanova i la Geltrú (1850-1975). Volúm I. 1997

CONSTRUCCIONS CORE S.A.

El Greco, 21
Tel.: 815 55 43 i Fax: 815 74 79 - 08800 VILANOVA I LA GELTRÚ

Tens més malícia que un matxo roig.

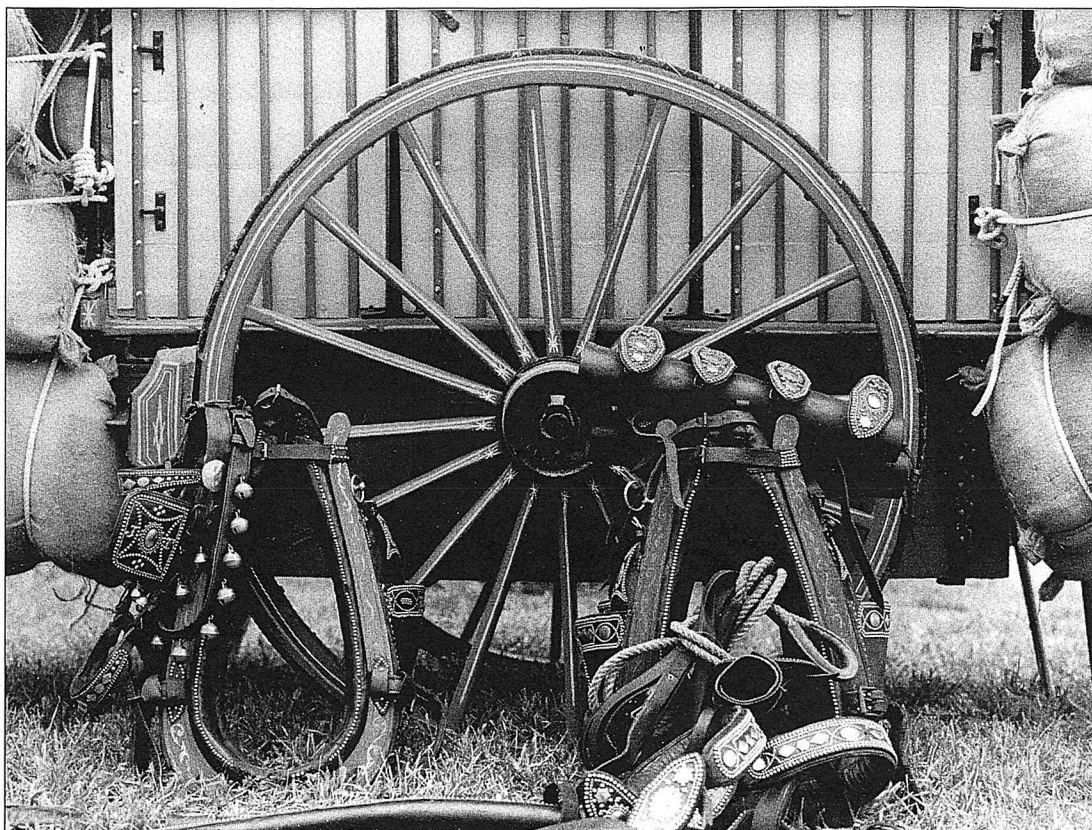
A burra que criï,

A Vilanova no ens consten ofeses semblants a aquests simpàtics burrets de quatre potes. En altres temps, ben entrat aquest segle, alguns rucs vilanovins gaudien de veritable document de identitat. Denominació d'origen que els feia populars. Prou coneguts eren: el burro del Binrut, el burro del Farigola, el ruc Mariano o el burro de cal Xinagas per a citar-ne alguns dels més il·lustres. Eren temps en que els ases encara no estaven en perill d'extinció, no es parlava de protecció d'aquests animals ni s'aixecaven granges de cria i preservació de l'especie. Nobles animals que també atorgaren prestigi i popularitat als seus companys i representants del gènere humà: el Pere de la burra, el Burricu, el Borrega boja, el Burreta...

Rucs i «matxos» que en molts casos es convertiren en els recursos productius de les empreses de transport de la vila. Els de cal Nicolau, els de cal Pelaia, els que tenien el Joanet del Peix o el Gaspar dels burros es convertiren en els elements indispensables de la logística local de l'epoca.

Si fem una ullada als primers exemplars del vell «Diario de Villanueva» trobem algunes notícies al voltant de la celebració del dia de Sant Antoni Abat de l'any 1851. Que deia el programa d'actes?. Repic de campanes i cant de completes a la vigília i processó i varies misses després. Un panorama una mica ranci. Més enllà, però, i separat dels oficis religiosos es fa esment de la benedicció dels animals. El text ens reafirma les notes precedents manllevades de Casimir Martí en tant que la festa dels «Tres Tombs» tenia un caràcter irregular i variable en funció de l'any. Una celebració i un lluïment condicionat, suposem, a les circumstàncies econòmiques (crisi continuades) i polítiques (guerres carlines). Deia el «Diario» en la seva edició del 15 de gener de 1851:

«las cuadrillas de caleseros que en el dia de mañana acostumbraban a salir con música y con caballos briosamente enjaezados para ir a la iglesia de San Anton a hacer bendecir los animales, este año lo verificarán sin pompa ni ostentación alguna, y hasta se nos ha asegurado que el baile que algunos

Concurs fotogràfic Tres Tombs 1997. Josep Solà i Garcia "A punt d'enganxar"

de ellos querian dar en la Lonja, se ha quedado en proyecto»
Una situació que, segons el cronista, contrastava amb «el lujo y magnificencia que se desplegó el año pasado».

No obstant, a l'exemplar del dia següent es posava de manifest la participació d'alguns genets:

«alguno que otro caballero enjaezado recorrió ayer las tres vueltas en celebridad del glorioso San Anton. La cuadrilla de Sans fué la única que, fiel a la costumbre, se presentó con su música y bandera y con caballos ricamente enjaezados»

Es constata que la preeminència de la celebració tenien els genets i que la resta d'elements tenien un interès complementari:

«detrás de la comitiva seguian algunas recuas menores y un carro adornado con flores y lazos de colores, tirado por seis mulas»

En altres temps, els «Tres Tombs» mantenien el seu caràcter primitiu de competició entre els genets participants. Una cursa desbocada que s'iniciava després de la benedicció pels carrers de la ciutat. El guanyador es convertia en banderer de la comitiva de l'any següent. És evident que una cursa d'aquestes característiques oferia una colla de perills i situacions extremes que any darrera any eren denunciades per molta gent. Un indret especialment conflictiu era la cantonada del carrer de Sant Gregori amb el carrer Caputxins quan venien del carrer de l'Aigüa. Un revolt propens als accidents i a on

no li diguis arri.

A burro vell,

cada any més d'un genet acabava descavalcat enmig de la Plaça de les Cols.

La crònica del «Diario» de la festivitat de l'any 1851 deia:

«durante los tres toms (sic) ha habido tambien una desgracia como sucede casi todos los años. Un hombre caido de su cabalgadura la que pasándole por encima le ha fracturado una pierna»

Aquell mateix any a Barcelona va morir una nena a conseqüència de la cursa dels cavalls.

El setmanari local, es fa ressò l'any 1944 d'un antic folletó escrit per Manuel Gonzalez Puig on es feia referència a que les esmentades curses de velocitats celebrades per Sant Antoni s'havien eliminat a la nostra ciutat cap a l'any 1861 amb motiu dels riscos anotats.

Els «Tres Tombs» s'envolten d'una colla d'elements que reforcen el caràcter ritual de la festa: tortell de Sant Antoni, el ball i la toia o la tradicional rifa del porc acompanyada de cornamusa, flabiol i tamborí.

La inestabilitat de la festa que fou el comú denominador del segle passat dona pas a una recuperació més sòlida i constant a partir del tomb de centúria.

EMBALATGES
"EL TIGRE" SCCL
i rètols

TANQUES PUBLICITÀRIES
RETOLACIÓ VIDRIERES
RETOLACIÓ VEHICLES
PANCARTES
CAIXES TROQUELADES

CAIXES FOLRADES
IMPRESSIÓ FLEXO
CARTRÓ
PAPER

RAMBLA SAMÀ 12, TELF. 893 44 05
08800 VILANOVA I LA GELTRÚ

GARRAF
CARGO S.C.C.L.

TRANSPORTS
A LA SEVA MIDA

TEL.(93) 815 79 97

Avda. Montseny, 13
08800 Vilanova i la Geltrú

El repàs dels actes organitzats durant els anys de la República es indica que es tracta d'una festa consolidada i també molt rutinària, atesa la repetició d'activitats. També criden l'atenció la presència important d'actes de caire religiós: missa, processó, cant del sant rosari, vespres solemnes... Els anys immediatament precedents a la Guerra Civil destaca la missa cantada a tres veus del mestre Franco..... tota una premonició. De la resta d'actes tradicionals, el setmanari local es limitava a indicar que es celebrarien «de conformitat amb el ritual».

Després del parèntesi del conflicte militar i la instauració de la dictadura franquista la festa es mantingué d'una manera constant però modesta. La recuperació definitiva i l'expansió vindrien, com en tants aspectes festius, en el període de l'alcalde Antonio Ferrer Pi amb el canvi de la dècada dels quaranta als cinquanta i un cop ja superava la profunda crisi de la postguerra.

Els «Tres Tombs» de la postguerra venen caracteritzats pels repics de campanes i morterets, la il·luminació de la imatge de Sant Antoni, la banda de la Falange, el futbol, el ball al Casino Artesano amb l'Orquestra Planas, a part dels tradicionals sorteig de porc, tortell... Les festes eren organitzades per la «Hermandad Sindical de Labradores y Ganaderos» als que s'hi afegí més endavant el «Sindicato de Transportes, tracció i sangre». Els diners recaptats durant els diferents actes eren donats a la Casa d'Empara i al Hospital. A partir d'aquells anys

i durant molt de temps, la festa de Sant Antoni, durant anys amenaçada per la proximitat del Carnaval, quedaria ara fortament condicionada a la immediata commemoració de la festa de «la liberación» cada 21 de gener. Una diada que els gestors del Movimiento cuidaren de potenciar i que es convertí en una de les festivitats més importants de la Vilanova de la postguerra.

Es cap a l'any 1946 que la premsa local es fa ressò de la voluntat manifesta de potenciar la «cabalgata dels Tres Tombs». Atesa la destrucció de l'església parroquial de Sant Antoni durant els fets revolucionaris de l'any 1936, les commemoracions religioses es celebraven aleshores a l'església dels Josepets.

L'any 1948 la festa de Sant Antoni es celebra «con la misma solemnidad de años anteriores», amb l'afegit de que la cobla «La Principal del Panadés» oferí una ballada de sardanes a la Rambla.

L'any següent la substitució de la banda de música local per «dos charangas forasteras» aixecà la polèmica i els comentaris perniciosos que s'abocaren a les pàgines del «Villanueva y Geltrú». Opinions que trobaven a faltar la banda autòctona que «tanta uniformidad y prestancia daba al desfile...».

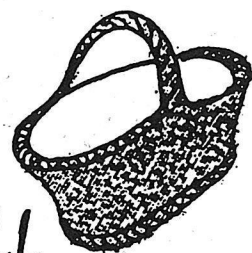
Continua a la pag. 41

VENDA, REPARACIÓ
I BOBINATGE DE MOTORS
I ELECTRO-BOMBES

TALLERES
J. SOLER, S.L.

Unió, 98 - Tel: 893 08 42
08800 VILANOVA I LA GELTRÚ

pizzeria
restaurant

EL CISTELL

Manuel de Cabanyes, 16 - Telf. 814 04 18
08800 VILANOVA I LA GELTRÚ

ve de la plana 37

Deixem aquí altres referents històrics i concluïm amb l'enumeració d'alguns dels aspectes, al nostre entendre més significatius i rellevants de l'evolució de la festa de Sant Antoni a la nostra ciutat i que ja han estat esmentats en altres punts del text:

1. de com una festa de forta arrel popular i tradicional perdé la preeminència en benefici de la festivitat de la Mare de Deu de les Neus.

2. la diada de Sant Antoni s'ha caracteritzat per la consolidació d'un programa d'actes rutinari i poc evolutiu al llarg dels anys.

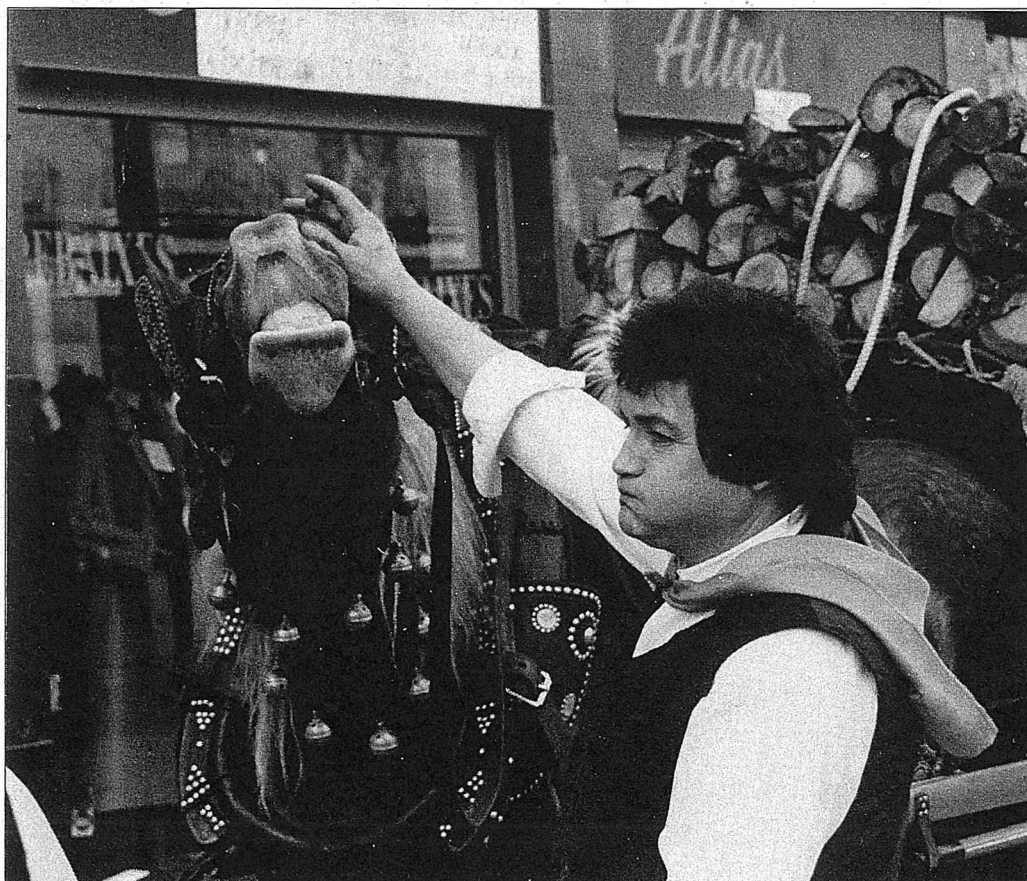
3. la festa s'ha mantingut de forma poc constant i irregular, sempre condicionada per importants alts i baixos segons les èpoques.

Robayo

ens cal fer-la extensible a un ventall més ampli de la societat.

En qualsevol cas, i per posar punt i final, ens falten encara per estudiar les fonts documentals necessàries per poder establir una evolució cronològica amb la meticulositat i rigurositat que es mereix.

Mentre, cal que tots plegats ens sentim satisfets de l'estat actual de la festa. Una commemoració que a casa nostra gaudeix de bona salut i que ens cal fer-la extensible a un ventall més ampli de la societat, més enllà dels nuclis corporatius o gremials, professionals i aficionats al món del cavall. La festa és al carrer, la tradició és viva i cal que en siguem conscients. L'esforç dels organitzadors ha estat lloable i ara cal que tots plegats siguem conseqüents per a poder mantenir el nivell d'una festivitat que és admirada més enllà de casa nostra i que alhora ens honora i ens dignifica

Albert Tubau i Garcia

Concurs fotogràfic Tres Tombs 1997. Roger Gomez i Farre. Carró d'estelles, família Campamà.

que a vendre et duc.